

УДК 82(100).09:[801.81:398.2(=14)«652»]

Софія Варецька

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ОБРАЗУ КАСАНДРИ

DOI: 10.58407/litopis.240311

© С. Варецька, 2024. СС BY4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1304-323X>

Серед античних жіночих образів, які знаходять віддзеркалення в сучасній художній і науковій рецепції, постать Кассандри привертає увагу своєю універсальністю та актуальністю. Помітний інтерес митців, філософів і мислителів до цього образу ставить питання щодо його привабливості та продуктивності, а також появі в науковому обігу численних виразів, таких як, наприклад, синдром Кассандри, комплекс Кассандри, крик Кассандри. **Аналіз** не обмежується художнім осмисленням образу, охоплюючи багатогранний його вплив на різні галузі знання.

Наукова новизна. Виходячи із багатозначності та функціональності Кассандри як мистецького феномену, розглянуто його використання у філософії, психології, економіці, екології тощо. У цьому зв'язку звернено увагу на метафору «інформація-Кассандра» чи «ефект Кассандри», яка використовується в розвідувальній діяльності, акцентуючи на складності інтерпретації даних про очевидні ризики та загрози. Вказано на роль образу в сфері екології, із демонстрацією паралелі між давніми пророцтвами та сучасними екологічними кризами. У психіатрії розглядається «комплекс Кассандри», який визначає реакцію особи на ситуації, в якій її важливі відомості чи передбачення ігноруються або їх не сприймають серйозно. Політичні конфлікти та кризи в сучасному світі породжують новаторські методології, такі як соціально-політичний «Проект Кассандра», в межах якого провадиться аналіз літературних творів, що допомагає прогнозувати конфлікти у світі.

Подані міркування про актуальність символічного значення Кассандри, яке виходить далеко за межі античності, провокуючи думки про динаміку знань, комунікації та влади в сучасному світі. Стверджується, що архетип Кассандри слугує певною призмою для вивчення комплексності людського досвіду та суспільних реакцій на передбачення.

Ключові слова: Кассандра як мистецький феномен, комплекс Кассандри, синдром Кассандри, інформація-кассандра, крики Кассандри, образ, символ.

Серед античних жіночих образів, які зустрічаються в сучасній художній та науковій рецепції, постать Кассандри повсякчас вирізняється своєю універсальністю й актуальністю. До її образу звертаються не лише в мистецтві, але й у філософії, психології, економіці, екології тощо. Постають питання, чим зумовлений великий інтерес митців, мислителів, теоретиків до образу Кассандри та чому саме її ім'я спричинилося до появи цілої низки сталих виразів, таких як *синдром Кассандри*, *комплекс Кассандри*, *крики Кассандри*, які хоче використовують у різних галузях наукової думки та соціальних практик.

Назвемо деякі причини, чому цей образ може бути таким привабливим для митців:

- **Пророцтво та передбачення:** Кассандра, як відомо, наділена даром передбачення майбутнього, але до її пророцтв, попри їхню правдивість (вона точно передбачила такі події, як падіння Трої та смерть Агамемнона), ніхто не дослухався, тому вони залишалися непоміченими. Ця особливість Кассандри окреслює конфлікт між знанням і безсиллям їх передачі, який може стосуватися багатьох аспектів сучасного життя. Звертаючись до цього образу, митці висловлюють свої думки про недооцінення знання й важливість передбачення. Історія Кассандри сприймається як тривожне нагадування про безсилля правди перед неправдою. Разом із цим порушується проблема медіума, пророка як того, хто слугує посередником поміж світом божественним і земним. Кассандра виступає посередницею між надприродним і людським. Прокляття, в результаті якого їй ніхто не вірить, позбавило застереження переконливості. Ця обставина надала образу трагічного виміру й акцентувала на викликах, пов'язаних із передачею правдивих повідомлень за умови, коли людство до них глухе.

• *Приклад трагічної долі*: Оповідь про Кассандру втілює складну взаємодію між долею та волею. У грецькій міфології вона була дочкою царя Приама й зображувалася неймовірно красивою, чим привернула до себе увагу бога Аполлона. Проте, згідно з міфом, вона була проклята ним через те, що зневажила його почуття й відмовила в близькості, а тому її передбачення мали бути правдивими, однак непочутими. Мислителі бачать у цій дихотомії вічну тему, яка дозволяє їм осмислювати межі людських бажань і фатуму. Боротьба за контроль над власною долею глибоко резонує зі свідомістю людини та надає вдосталь матеріалу для художнього осмислення. Історія Кассандри – це приклад невдачі людини, яка зазнає поразки через обставини, над якими вона не має влади. Ця трагедія може слугувати вдумливою алегорією для зображення складності життя та неспіху в життєвих рішеннях.

• *Жіноча сила та голос*: Кассандру можна розглядати як комплексну репрезентацію сили, жертвовності, духовності й пригнічення жінок у патріархальних суспільствах. Її відмова в інтимній близькості не просто чоловікові, а самому богу Аполлону наголошує на схильності до бунту, який є проявом стійкості, духовної міцності, результатом якого стає руйнування канонів. Здатність Кассандри до пророцтва може бути розглянута як вияв жіночої інтуїції й проникливості. Кассандра-жінка залишалася самотньою, її голос привірювався до німоти, її відчуття нікого не цікавили. У такий спосіб відображається історична тенденція ігнорування або несерйозного ставлення до жіночих голосів. Її історія може слугувати відображенням приниження, насильства й пригноблення, яких зазнають жінки в різних соціальних контекстах. Тому митці використовують історію Кассандри для висловлювання своїх думок про рівність, гендерні права, руйнування встановлених норм, правил тощо.

• *Символ маргіналізації*: Через те, що Кассандра – жінка, а також «інша» стосовно соціуму, вона втілює всі можливі маргінальні явища. Заглушений голос Кассандри свідчить про маргіналізацію жіночих голосів упродовж історії людства. Творчі особистості, особливо ті, хто займається питаннями соціальної справедливості та рівності, відчують у наративі Кассандри суголосність. Вона слугує символом тих, кого не чують; тих, чий інсайт ставлять під сумнів встановленими нормами. Звертаючись до цього образу, митці порушують важливу проблему сучасності – можливість бути поміченим.

• *Символ правди*: Кассандра є також символом розкриття правди. Використання образу Кассандри як «голосу правди» наголошує на важливості слухати попередження чи висловлювання, навіть якщо вони здаються незручними. Це нагадування, що ігнорування правди може призвести до трагічних наслідків. У такому значенні цей образ використовується для створення складних і глибоких характерів.

• *Бунт проти влади*: Можна розглядати Кассандру як символічний голос протесту в межах владних структур свого часу. Її попередження та пророцтва кидали виклик встановленим нормам. Її неспроможність бути почутою представляє пригнічення голосів протесту. Тож грецька віщунка є зразком спротиву щодо влади та втіленням сильної волі. Її історія стає символом опору небажаним намаганням та нав'язуванням влади. Цей образ дає змогу показати боротьбу індивідів проти тоталітарних режимів або авторитарних структур.

• *Вираження глибоких емоцій*: Життя Кассандри – це широкий спектр емоцій, від радості до болю з приводу ігнорування передбачень до страждання через прокляття існування. Митців приваблює її емоційна складність, оскільки це добра нагода для вираження глибоких почуттів. Її фігура стає підґрунтям для дослідження тем втрати, зради, відчаю, але також любові, відданості, прихильності.

• *Міфічний резонанс*: Як міфологічна постать, Кассандра виступає своєрідною призмою, крізь яку можна трактувати сучасність. Міф про Кассандру глибоко вкорінений у колективній свідомості. На прикладі історії грецької віщунки стає зрозуміло, що правдиві пророцтва чи попередження часто не отримують належного визнання. Митці переосмислюють цю вічну історію, нашаровуючи нові значення й наголошуючи на її актуальності в сучасному контексті. Кассандра стає мостом між давніми та сучасними наративами, даючи змогу митцям коментувати нагальні питання, спираючись на універсальні теми, закладені в її історії.

• *Периферійний образ*: Кассандра належить до периферійних образів історії про Троянську війну. Із сучасного погляду, таке становище забезпечує їй переваги. Сказане з периферійної позиції виразно конкурує з позицією центру, бо уникає конвенціональності й утверджує правду. Образ Кассандри як периферійний залишається відкритим для домислення в інші епохи. З огляду на це, його можна розуміти і як носія вічних істин.

Тож образ Кассандри має позачасову актуальність. Її історію можна інтерпретувати з різних поглядів, тому вона залишається універсальним джерелом натхнення для тих, хто осмислює важливі теми: від особистої трагедії до глобальних проблем. Загалом образ Кас-

сандри приваблює авторів своєю глибокою символікою, можливістю виразити різні аспекти людського досвіду й порушити важливі суспільні питання. Досвід митців безумовно переконує і представників наукових та інформаційних сфер.

Розглянемо кілька прикладів використання образу Кассандри та її імені в різних сферах життєдіяльності: зокрема в філософії, бізнес-середовищі, психології, екології, політиці, інформаційних розвідках тощо. Тут зустрічаються такі поняття як «синдром Кассандри», «комплекс Кассандри», «феномен Кассандри», «прокляття Кассандри», «інформація-кассандра», «ефект Кассандри», «парадокс Кассандри», «кассандрівське начало», «крик Кассандри» та ін.

«Синдром Кассандри», сформульований французьким філософом Гастоном Башляром¹, досліджує складну взаємодію між інтуїцією, передчуттям і негативною реакцією суспільства на це явище. Він окреслює напругу між особою, яка передбачає майбутні події, та скептицизмом, який демонструють навколишні. Концепція Башляра акцентує на психологічних і філософських наслідках володіння уявленнями чи візіями, які суперечать панівним нормам чи віруванням суспільства. Носії синдрому Кассандри можуть опинитися в пастці між своїм внутрішнім знанням і зовнішньою недовірою чи неприйняттям, із яким вони будуть стикатися. У широкому розумінні, синдром Кассандри можна розглядати як відображення боротьби між інновацією та конвенцією. Особи, які мають профетичний дар, провокують виклики вже встановленим парадигмам, часто зіштовхуючись з опором чи насмішками, перш ніж їхні пророцтва будуть визнані та підтверджені.

Синдром Кассандри також наголошує на відносинах між правдою та сприйняттям. Постає питання про природу правди та динаміку влади, коли чиясь перспектива суперечить загальноприйнятому наративу. Дослідження Башляра спонукає до роздумів про механізми, які впливають на вірування, роль скептицизму в суспільному прогресі та шляхи, якими незвичайні ідеї отримують визнання. Загалом, «Синдром Кассандри» слугує концепцією, яка спонукає до роздумів про динаміку вірування, знань і суспільної реакції на тих, хто наважується кинути виклик.

Гастон Башляр вказує й на комплекс Кассандри в процесі виховання дітей. Зокрема він стверджує, що саме батьки чи вихователі звужують вибір можливостей розв'язання будь-якої проблеми дітьми чи підлітками, оскільки це, на їхній погляд, не раціонально. «Наставники, навіть якщо вони не накладають прямих заборон, часто пропонують не що інше, як раціоналізацію майбутнього, у тому сенсі, в якому психоаналіз називає “раціоналізацією” свідомі пояснення, які ігнорують справжні несвідомі причини вчинку. Що старші ми стаємо, то більше недооцінюємо можливості молодості. Тому впродовж усього життя ми маємо викривати комплекс Кассандри, який затьмарює вивчення можливостей, знецінює, як висловився поет, “золото можливого”. Багато в чому цей комплекс Кассандри є зброєю садизму вихователя. Пророковане майбутнє – це покарання, на яке, здається, немає відповіді»².

У 2017 р. на філософському факультеті Гайдельберзького університету була захищена кандидатська дисертація під назвою «Ной та Кассандра. Вимір загрози та перспективи порятунку в ментальності західнонімецького Руху за мир 1979–1984 рр.»³. Автор Тім Варнеке використовує архетипи постаті Ноя та Кассандри для представлення двох різних підходів до порятунку чи загибелі людства. Кожна з постатей є таким пророком, який володіє вищим розумінням майбутнього й виступає як рятівник чи провісник загибелі. Профетичний вимір має психологічну динаміку, яка дозволяє Руху за мир виправдовувати свою політичну позицію як ключову в боротьбі проти ядерної загрози. За аналогією із зображенням катастрофічних подій з міфічної давнини та історичного минулого, таких як потоп і падіння Трої, породжується візія можливої майбутньої ядерної катастрофи, створюючи уявлення про неперервну загрозу для людства. У такий спосіб автор дисертації, використовуючи міфологічні фігури Кассандри та Ноя, демонструє, як можна в сучасному світі розглядати реальні загрози, виразити обурення або попередити про необхідність дій у контексті ядерної загрози та Руху за мир.

Фігура Кассандри використовується як важливий архетип, що сприяє розумінню взаємодії між знанням, прогнозуванням і реакцією суспільства на можливі загрози.

Розглянемо використання образу та імені Кассандри в бізнесі. Філіп Дейвс, автор статті «Комплекс Кассандри: як уникнути створення корпоративної візії, в яку ніхто не вірить», зазначає, що «комплекс Кассандри» описує ті організації, очільники яких можуть розробляти візії, що відповідають зовнішній бізнес-реальності, але не мають внутрішньої

¹ Bachelard G. *Le Rationalisme appliqué*. Paris: Les Presses universitaires de France, 1966. 3e éd. 216 p

² Ibid. P. 96.

³ Warneke T. *Noah und Cassandra. Dimensionen der bedrohung und perspektiven der rettung in der mentalität der westdeutschen friedensbewegung 1979–1984*. *heiDOK*. URL: <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/23269/1/Dissertation%20Druckversion%202017.pdf>.

підтримки чи довіри»⁴. Тобто «комплекс Кассандри» в бізнес-середовищі вказує на ситуацію, коли керівники можуть запропонувати чітке бачення майбутнього підприємства, яке відповідає зовнішнім бізнес-реаліям, проте через нестабільні внутрішні обставини не отримав необхідного схвалення. Це можуть бути інноваційні бізнес-моделі, технології чи стратегії, які, на перший погляд, видаються перспективними. Однак вони часто зіштовхуються з внутрішнім опором чи сумнівами. Це пояснюється кількома причинами, зокрема, відсутністю довіри між співробітниками. Керівники можуть мати труднощі з комунікацією свого бачення всередині організації та не отримати належної підтримки від колективу, що часто пов'язано із попередніми невдачами, відсутністю довіри або непорозумінням стосовно реальності організації. Інша причина – це опір змінам. Працівники чи інші внутрішні зацікавлені особи можуть чинити опір через те, що запропонована візія потребує глибоких змін чи адаптацій, які сприймаються як незручні чи загрозові.

Ще однією важливою причиною для сумнівів є відсутність пристосування до внутрішньої реальності. Чітке бачення майбутнього теоретично може мати сенс, але водночас не враховувати фактичних умов, процесів чи структур всередині колективу. Дейвс стверджує, що «в організаціях з “комплексом Кассандри” візіонер правий, але його ніхто не слухає. Якщо візіонер не має влади, його ігноруватимуть, і він піде»⁵. Для подолання «комплексу Кассандри» в бізнес-середовищі важливо, щоб керівники не лише розробляли інноваційні візії, але й впроваджували чітку стратегію комунікації для забезпечення розуміння та прийняття всередині. Залучення працівників, прозора комунікація й адаптація візії до внутрішніх обставин є вирішальними чинниками для забезпечення успішного бачення майбутнього не лише на зовнішньому рівні, але й всередині організації.

В економіці поняття «Кассандра» застосовується до тих експертів, які передбачають зростання й падіння фондів ринків, проте їхні попередження не беруть до уваги. Одним із відомих прикладів «ефекту Кассандри» є попередження про глобальну фінансову кризу 2008 р. Деякі економісти й фінансові експерти напередодні вказували на нестабільність на фінансових ринках, але багато з цих застережень не були сприйняті серйозно, і криза врешті-решт сталася. Цей ефект показує, що ранні попередження, навіть якщо вони обґрунтовані, іноді ігноруються людьми, які приймають остаточне рішення, або враховуються неналежним чином.

Історія Кассандри часто є ілюстрацією про ігнорування передбачень чи попереджень. Її доля вказує на те, як люди можуть не зважати на важливу інформацію чи не звертати увагу на важливі повідомлення. У розвідувальній діяльності використовують метафору «інформація-кассандра»⁶ чи «ефект Кассандри»⁷ – це дані, які містять інформацію про очевидні ризики й загрози з боку ворожого угруповання. Однак, щоб прийняти й відреагувати на цю інформацію, потрібно врахувати низку складних обставин. «“Ефект Кассандри” – це нехтування наперед правдивою інформацією на користь дезінформації»⁸. Як приклад, у статті йдеться про те, що керівництво Радянського Союзу отримувало інформацію щодо небезпечної рухливості німецьких військ задовго до початку війни: «Відомості про концентрацію військ, про рекогносціювання, що проводяться німецькими офіцерами вздовж кордону, про підготовку німцями артилерійських позицій ... стали надходити з початку лютого»⁹. Однак «командування округом недооцінювало загрози, що насуваються, і до багатьох розвідданих ставилося з деякою недовірою»¹⁰. Інший приклад можна навести з книжки відомого американського історика Роберта Волстеттера «Куба і Перл-Гарбор: попередження й вирішення»¹¹, де він стверджує, що напад Японії стався внаслідок низки недоглядів. Зокрема, помилкового стратегічного аналізу розвитку подій, неузгодженості розвідданих і недостатньої концентрації в підтримці бойової готовності американських сил. Однак, як і в попередній ситуації, основною причиною є не сама організація й характер розвідувальної діяльності, а неправильна їхня оцінка. У вирішальний момент при аналізі розвідданих свідомо правдива інформація знецінювалася, а перевага надавалася дезін-

⁴ Davies Ph. The Cassandra complex: how to avoid generating a corporate vision that no one buys into. *MANCHESTER*. URL: <https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:2n710&datastreamId=FULL-TEXT.PDF>.

⁵ Ibid.

⁶ Золотухін Д. Що таке «інформація-кассандра», або – «видатна мразь». *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3268627-so-take-informaciakassandra-abo-vidatna-mraz.html>.

⁷ Emelyanov A. The Cassandra effect in the process of fast decision making: logical semantic interpretation. *Security Issue*. 2018. № 6. P. 25–46.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

¹¹ Wohlstetter R. Pearl Harbor: warning and decision. Stanford, CA: Stanford University Press, 1962. P. 392, 397, 354–355.

формації¹². Подібну ситуацію в американській розвідці описують Джонс Міло та Філіп Сільбежан у книжці «Породження Кассандри: рефреймінг розвідувальних невдач ЦРУ в 1947–2001». Автори зазначають, що отримати розвіддані значно легше, аніж прийняти їх і адекватно використати. Існує низка факторів, яка може вплинути на ігнорування правдивої інформації, як, скажімо, коли відомості надійшли із не зовсім надійного джерела, чи психологічний фактор, а саме неприйняття відомостей, які несуть негативний характер.

Упродовж останніх десятиліть у світовій спільноті активно ведеться дискусія про те, чи існує глобальна зміна клімату й передусім чи спричинена вона людиною. Дослідження в царині екології переконали політиків і ЗМІ в серйозності їхніх попереджень щодо екологічної катастрофи. У наукових розвідках у цій галузі часто використовують образ Кассандри. Сучасні захисники природи порівнюють пророцтва віщунки, які не сприймали серйозно, з негативними екологічними наслідками, які можуть бути реальними в недалекому майбутньому. У статті «Кассандра (також) не сміялася» автори Міхаель Суда та Гюнтер Доблер¹³ показують на прикладі повсякденного життя волонтера-еколога, як виклики екологічного захисту конфліктують із економічними інтересами, суспільним тиском і політичними рішеннями. У тексті відображено труднощі та фрустрації, яких зазнають захисники природи, прагнучи захистити людство від екологічних катастроф. Ще один вчений, Петер Вайнгарт опублікував статтю під назвою «Крик Кассандри та зміна клімату»¹⁴, яка присвячена літнім повеням 2002 р. Згадка про Кассандру слугує метафорою для сучасних учених-екологів та їхньої ситуації: так само як троянська віщунка не могла переконати інших у правдивості своїх передбачень, так і екологи постають перед труднощами, намагаючись вплинути на суспільство та політику через свої дослідження, особливо в сфері клімату. У тексті стверджується, що науковці, які колись представляли катастрофічні сценарії, тепер втрачають довіру суспільства. За аналогією з Кассандрою, вони можуть передбачати можливі наслідки, але часто їхні прогнози не враховуються або навіть вважають неактуальними.

У психіатрії використовують поняття «комплекс Кассандри», яке вказує на те, як індивід реагує на ситуації, коли він має важливі відомості чи передбачення, але йому не вірять чи його ігнорують. Комплекс Кассандри не є офіційним діагнозом у психіатрії чи психології, але таке поняття часто використовується для опису психічного стану, що виникає в людей, які відчувають себе непримітними або неважливими, навіть коли вони мають значущі та цікаві інсайти чи прогнози. Комплекс Кассандри може виникнути у зв'язку з відчуттям того, що інші не слухають, не вірять чи не розуміють їх, навіть коли їхні спостереження чи передбачення можуть бути важливими чи правильними. Відома британська психологиня Мелані Кляйн¹⁵ зверталася у своїй практиці до міфологічного образу Кассандри, щоб розкрити психічні механізми, пов'язані з моральним сумлінням і внутрішніми конфліктами. Дослідниця запропонувала інтерпретацію Кассандри до тих людей, котрі мають розвинуту інтуїцію, основне завдання якої – попереджати. У 1988 р. американська психологиня Лорі Лейтон Шапіра запропонувала використати образ троянської віщунки для формулювання діагнозу своїм пацієнтам. Ішлося, зокрема, про істерію. Психологиня порівнює стан істерії жінки зі страшним пророцтвом Кассандри. Те, що така жінка бачить і промовляє в цьому стані, може бути важливим і містити зерно правди. Проте навколишні не сприймають серйозно таких висловлювань та не вірять їм. Шапіра зазначає, що «Жінка з комплексом Кассандри володіє особливим істеричним патерном, що містить помітне розширення особистості. Така жінка часто є екстравертною та добре адаптованою – яскравою, активною, компетентною, відповідальною, навіть нав'язливою в своїх справах, і, крім того, здатною підтримувати тривалі, хоча іноді й поверхневі стосунки. Проте інколи її “Персона” раптово розпадається на частини, оголюючи маленьку дівчинку, що прагне турботи й уваги, і не здатна висловити свої потреби або знайти свій шлях у невідомому. У неї нема провідника, вона не переживає задоволення, відчуває себе безпорадною, безнадійною і вкрай наляканою»¹⁶. Тож дослідниця описує психологічний профіль сучасної жінки з комплексом Кассандри, його використання в терапії та клінічні фази аналітичного процесу.

¹² Ibid.

¹³ Suda M., Dobler G. Cassandra hatte (auch) nichts zu lachen. *Anliegen natur*. 2013. № 35(2). S. 59–64. *Bayerische Akademie für Naturschutz und Landschaftspflege*. URL: https://www.anl.bayern.de/publikationen/anliegen/doc/an35206suda_et_al_2013_kassandra.pdf

¹⁴ Weingart P. *Kassandrarupe und Klimawandel*. Gegenworte, 10 Heft. 2002. *Publication Server of Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften*. URL: https://edoc.bbaw.de/opus4-bbaw/files/1134/05_weingart.pdf.

¹⁵ Klein M. *Some reflexions of the Oresteia*. *Envy and gratitude and other works 1946–1963*. New York: The Free Press, 1975. P. 293–365.

¹⁶ Schapira L. *The Cassandra complex: living with disbelief: a modern perspective on hysteria*. Toronto, Canada: Inner City Books, 1988. 164 p. *Internet archive*. URL: <https://archive.org/details/cassandracomplex00scha>.

Політичні конфлікти та кризові ситуації є вагомою частиною нашого сучасного світу. Визнавши важливість раннього виявлення криз, дослідники з Тюбінгенського університету Німеччини 2019 р. розробили нестандартний метод прогнозування конфліктів: аналіз художньої літератури, пов'язаної з регіонами, які схильні до криз. Проект, який отримав назву «Projekt Cassandra»¹⁷, асоціюється з персонажем грецької міфології. «Проект Кассандра був створений, щоб серйозно сприймати літературу як джерело знань. Література – це найбільший архів у світі: унікальний носій людського досвіду. Вона навіть здатна зобразити невисловлене: чи то приховану чутливість окремих людей, чи то колективні почуття та менталітет – літературі завжди вдається відобразити важливі, важко усвідомлювані глибини та підводні течії складних суспільств у наочних оповідях і образах»¹⁸. Отже, учасники проекту, аналізуючи художні тексти, прагнуть знайти відповідь на питання, як соціальні настрої та почуття відображені в творах, з одного боку, а з іншого, – чи можуть самі художні тексти стати певним каталізатором впливу на суспільство. Варто зауважити, що проект частково фінансувався Міністерством оборони Німеччини. Наразі досліджено три осередки конфлікту для модельного аналізу, зокрема сербсько-косівський конфлікт (1998–1999), епідемія тероризму в Нігерії, спричинена угрупованням «Боко Гарам», і напруженість в Алжирі перед виборами в 2019 р. Використовуючи ім'я Кассандри, засновники проекту підводять нас до думки, що історія повторюється, тут є свої аргументи «за» і «проти». Попри суперечливість тези про те, що минуле справді «повторюється», це твердження ґрунтується на припущенні, що історія пропонує нам моделі, які дозволяють певний рівень «передбачення». Такий підхід можна застосовувати й до давньої літератури, де виявлення моделей, пов'язаних із минулими кризами, може сприяти визначенню потенційних конфліктів у майбутньому. Зі слів засновників проекту: «Література – це не ясновидіння. “Проект Кассандра” – це не передбачення фактів і подій, а демонстрація потенціалу. Ідеться про “щось”, що, можливо, навіть несвідомо вписане в історію: наприклад, поступово наростає нервозність і невпевненість, соціальна напруга й роздратування, інтуїтивне відчуття загрози»¹⁹. Починаючи з лютого 2022 р., після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, команда проекту Кассандра присвятила кілька інформаційних випусків війні в Україні²⁰. Також був запропонований інформаційний майданчик для критичного обміну думками та висловлюваннями своєї позиції українськими митцями й інтелектуалами.

Як бачимо, міфологічний образ Кассандри активно використовується в багатьох сферах людської діяльності. Кассандра втілює особу, яка має знання або мудрість, але через певні обставини чи недовіру до неї її не слухають або не сприймають серйозно. У цьому значенні її іменем сьогодні послугуються для позначення певного футурологічного типу мислення, який вказує на конкретні проблеми, реальні ризики та загрози, проте цю інформацію не беруть до уваги, оскільки вона звучить непереконливо й неправдоподібно. Таке звернення можемо спостерігати в різних сферах: у політиці, науці, екології, психології чи особистісних стосунках. Історія троянської віщунки нагадує нам про те, наскільки важливо дослухатися до тих, хто повідомляє невтішну правду, підштовхує людство не нехтувати негативними повідомленнями, якими б незручними вони не були. Це також нагадує, що мудрості й розуміння як таких недостатньо, якщо середовище не готове слухати й адекватно реагувати. Трагічні пророцтва Кассандри щодо падіння Трої були правдивими й троянці чули їх, проте не дослухалися, не робили належних висновків, не хотіли бачити очевидного. Сучасність мало знає про пророцтва, вона віддає перевагу статистичним даним і науковому моделюванню для планування майбутнього. Дивитися в майбутнє – це неодмінна частина добре спланованого життя, однак наше майбутнє базується винятково на позитивних візіях, ми не враховуємо негативних прогнозів, не вносимо до наших календарів похибки на трагічні випадки. Тож, з огляду на це, сучасне суспільство не надто змінилося з прадавніх часів, сьогодні нас турбують ті самі питання, що й в античності, а тому фігура Кассандри як символ і метафора залишається актуальною та продуктивною, уможливаючи рефлексії про динаміку знань, комунікації й влади в сучасному світі.

References

Emelyanov A. (2018). The Cassandra effect in the process of fast decision making: logical semantic interpretation. *Security issue*, 6, P. 25–46.

Suda M., Dobler G. (2013). Cassandra hatte (auch) nichts zu lachen [Cassandra had nothing to laugh about (either)]. *Anliegen natur – Nature concerns*, 35 (2), P. 59–64.

¹⁷ Projekt Cassandra: Literatur als Frühwarnsystem. CASSANDRA. URL: <https://projekt-cassandra.net/>.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

Варецька Софія Олександрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри світової літератури, факультету іноземних мов, Львівського національного університету ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79001, Україна).

Varetska Sofiya – Ph.D. in philological sciences, docent of the world literature department, the faculty of foreign languages, I. Franko Lviv national university (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine).

E-mail: sofia.varetska@gmail.com

THE UNIVERSALITY OF THE ARCHETYPE OF CASSANDRA

Among ancient female images that are reflected in contemporary artistic and scientific reception, the figure of Cassandra attracts attention for its universality and relevance. The noticeable interest of artists, philosophers, and thinkers in this image raises questions about its appeal and productivity, as well as the emergence in scientific discourse of numerous expressions, such as, for example, Cassandra syndrome, Cassandra complex, Cassandra's cry. The analysis goes beyond the artistic interpretation of the image, covering its multifaceted impact on various fields of knowledge.

The scientific novelty. *Based on the ambiguity and functionality of Cassandra as an artistic phenomenon, the article examines its use in philosophy, psychology, economics, ecology, etc. In this context, attention is paid to the metaphor «Cassandra-information» or «Cassandra effect», which is used in intelligence activities, emphasizing the complexity of interpreting data about obvious risks and threats. The role of the image in the field of ecology is indicated, demonstrating parallels between ancient prophecies and contemporary ecological crises. In psychiatry, the «Cassandra complex» is examined, which defines the reaction of a person to situations in which their important information or predictions are ignored or not taken seriously. Political conflicts and crises in the modern world give rise to innovative methodologies, such as the socio-political «Cassandra Project», within which the analysis of literary works helps to predict conflicts around the world.*

The presented reflections on the relevance of the symbolic meaning of Cassandra, which goes far beyond antiquity, provoke thoughts about the dynamics of knowledge, communication, and power in the modern world. It is asserted that the archetype of Cassandra serves as a certain prism for studying the complexity of human experience and societal reactions to predictions.

Key words: *Cassandra as an artistic phenomenon, Cassandra complex, Cassandra syndrome, Cassandra-information, cries of Cassandra, image, symbol.*

Дата подання: 24 січня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 5 квітня 2024 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Варецька, С. Універсальність образу Кассандри. *Сіверянський літопис*. 2024. № 3. С. 129–135. DOI: 10.58407/litopis.240311.

Цитування за стандартом APA

Varetska, S. (2024). Universalist obrazu Kassandry [The universality of the archetype of Cassandra]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 129–135. DOI: 10.58407/litopis.240311.

